

УКРАЇНСЬКИЙ
ІНСТИТУТ
НАЦІОНАЛЬНОЇ
ПАМ'ЯТІ

АНАЛІТИЧНИЙ ЗВІТ ЗА РЕЗУЛЬТАТАМИ ПРОВЕДЕННЯ ЗАГАЛЬНОНАЦІОНАЛЬНОГО РЕПРЕЗЕНТАТИВНОГО ОПИТУВАННЯ

Компанія «Оперативна соціологія» в межах реалізації соціологічного дослідження для Українського інституту національної пам'яті провела загальнонаціональне репрезентативне опитування методом особистого інтерв'ю (face-to-face) та телефонного інтерв'ю (CATI).

Географія дослідження: вся Україна (окрім тимчасово неконтрольованої території України), а саме: Західний, Центральний, Південний і Східний регіони та місто Київ. У зв'язку з високим ризиком загроз життю та здоров'ю інтерв'юєрів і респондентів у прикордонних із російською федерацією областях та областях, на території яких ведуться бойові дії, а саме: у Чернігівській, Сумській, Харківській, Донецькій, Запорізькій, Херсонській, – було проведене телефонне опитування, у решті регіонів – інтерв'ю методом face-to-face.

Вибіркова сукупність кількісного дослідження є репрезентативною для дорослого населення України (віком 18 років і старше) за основними соціально-демографічними характеристиками (статтю, віком, типом населеного пункту) та регіональним розподілом. Було опитано 1 875 респондентів, похибка вибірки становить 2,26%.

Метою дослідження було з'ясувати рівень обізнаності громадян України з історією країни, а також їхнє ставлення до подій і постатей історії України та державної політики у сфері відновлення і збереження національної пам'яті.

Аналіз результатів дослідження дав змогу зробити такі висновки.

Глибоко закорінена в минулому, національна пам'ять усе ж є насамперед атрибутом сучасності, притому таким, що має свій прогностичний вимір. Національна пам'ять є чинником, що визначає характер колективних уявлень про минуле, оцінку нинішніх подій і бачення стратегії майбутнього розвитку суспільства. У контексті ведення державної політики феномен національної пам'яті завжди посідав вагоме місце, оскільки він є важливою складовою державної гуманітарної стратегії.

Але з початком російсько-української війни розуміння та вивчення феномена національної пам'яті стало гіперактуальним завданням, тому що основною функцією національної пам'яті для сучасного суспільства є

її використання як: 1) критерію для оцінки конкретних подій; 2) шаблону (матриці, схеми, ментальної карти) для суспільної орієнтації особи; 3) зразка бажаної / небажаної поведінки; 4) стимулу для її повторення чи утримання від неї в конкретній сьогоденній ситуації (функції ідентифікації, дидактична, компенсаторна, мотиваційна, орієнтуюча, регуляції, стабілізації, уніфікації).

У процесі аналізу результатів анкетування ми розділили наші висновки на основні групи, які стосуються уявлень респондентів про національну пам'ять та сприйняття подій російсько-української війни.

1. Національна пам'ять

У процесі оцінки зацікавленості респондентів своєю історією ми зафіксували, що найвищу позначку за 10-бальною шкалою обрали 36% респондентів. При цьому 44,7% опитаних відзначили зростання інтересу до власної історії за останні півтора року.

Оцініть рівень своєї зацікавленості історією України
(за шкалою від 1 до 10, де 1 – найнижчий рівень зацікавленості, а 10 – найвищий)

1	1,2%
2	0,6%
3	1,7%
4	3,1%
5	10,9%
6	6,4%
7	11,4%
8	18,5%
9	9,1%
10	36,1%
<i>Важко відповісти</i>	1,2%
<i>Не хочу відповідати</i>	0,0%

Яким чином змінився ваш інтерес до історії України за останні півтора року (після початку широкомасштабного вторгнення РФ в Україну)?

Повністю перестав/-ла цікавитись історією	1,1%
Значно знизився	1,2%
Частково знизився	2,2%
Не змінився	27,8%
Частково збільшився (привернули увагу декілька фактів, подій тощо)	21,3%
Значно збільшився (почав/-ла уважніше вивчати історію)	44,7%
Важко відповісти	1,7%
Не хочу відповідати	0,1%

Простежується певний зв'язок між віком респондентів і рівнем зацікавленості власною історією. Найбільш зацікавленими історією України виявились респонденти вікових груп 50–59 років (40,9%) та 60+ (43,2%) (відмітили максимальну оцінку 10 за шкалою зацікавленості). Натомість серед представників вікової групи 18–24 роки найвищий рівень зацікавленості історією позначили лише 23,3%.

Оцініть рівень своєї зацікавленості історією України (за шкалою від 1 до 10, де 1 – найнижчий рівень зацікавленості, а 10 – найвищий)

У розрізі віку респондентів	Загалом	18–24	25–34	35–49	50–59	60+
1	1,2%	1,4%	0,7%	0,8%	1,8%	1,1%
2	0,6%	0,0%	1,3%	0,6%	0,3%	0,6%
3	1,7%	2,1%	3,0%	2,5%	0,3%	1,3%
4	3,1%	2,7%	3,0%	4,2%	3,0%	2,8%
5	10,9%	13,0%	11,3%	11,6%	12,5%	8,7%
6	6,4%	6,8%	5,7%	7,6%	6,5%	5,8%

7	11,4%	18,5%	18,7%	10,5%	8,3%	7,9%
8	18,5%	22,6%	19,3%	18,3%	18,1%	17,2%
9	9,1%	9,6%	7,7%	11,3%	7,4%	8,7%
10	36,1%	23,3%	29,3%	32,1%	40,9%	43,2%
<i>Важко відповісти</i>	1,2%	0,0%	0,0%	0,4%	0,9%	2,6%
<i>Не хочу відповідати</i>	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%

Головним джерелом отримання інформації про минуле для 48,9% респондентів є YouTube. У віковому розрізі такий спосіб отримання інформації найхарактерніший для вікових груп 18–24 роки та 25–34 роки (66,4% і 67,3% відповідно). Наступними за популярністю є документальні фільми національного виробництва (41,8%). Цей різновид джерел частіше використовують представники вікових груп 18–24 роки та 25–34 роки (47,3% та 47,7% відповідно). Для представників вікової групи 60+ найавторитетнішими джерелами інформації є телебачення та радіо – 54,8%, а також книжки, статті в друкованій пресі на історичну тематику – 51,4%.

Найменш згадуваними джерелами отримання інформації є Інститут історії НАН України – 3,1% респондентів, фахові форуми і блоги – 5,5%.

**З яких джерел ви зазвичай отримуєте інформацію про минуле?
(Можете обрати декілька варіантів відповіді)**

У розрізі віку респондентів	Загалом	18-24	25-34	35-49	50-59	60+
YouTube	48,9%	66,4%	67,3%	53,2%	48,4%	33,9%
Документальні фільми національного виробництва	41,8%	47,3%	47,7%	44,7%	42,1%	37,1%
Книжки, статті в друкованій пресі на історичну тематику	40,9%	41,1%	33,3%	38,4%	37,1%	51,4%
Телебачення та радіо	39,8%	23,3%	30,0%	32,8%	44,5%	54,8%
Шкільна програма (вчителі)	31,9%	57,5%	42,3%	35,7%	25,2%	21,5%
Вебсайти на історичну тематику	27,6%	34,2%	36,3%	35,1%	27,6%	17,5%
Телеграм	27,0%	47,3%	36,3%	30,7%	25,2%	16,2%
Художні фільми	26,3%	30,8%	28,7%	27,7%	26,1%	25,2%
Фейсбук	24,1%	21,9%	30,0%	27,1%	24,0%	20,0%
Розповіді свідків історичних подій	21,0%	21,9%	18,0%	23,7%	21,1%	21,7%
Музейні експозиції	17,5%	23,3%	22,7%	18,5%	16,9%	14,1%
Окремі історики, краєзнавці, екскурсоводи	16,3%	19,2%	18,7%	19,3%	17,5%	11,5%
Інстаграм	15,4%	35,6%	21,7%	18,1%	11,6%	7,2%
ТікТок	14,2%	30,1%	19,7%	16,4%	12,2%	7,3%
Іноземні документальні фільми	13,5%	17,1%	15,0%	13,2%	14,8%	10,5%
Фахові форуми і блоги	5,5%	7,5%	6,0%	8,2%	4,7%	3,2%
Інститут історії НАН України	3,1%	2,1%	2,3%	5,0%	2,4%	3,0%
Не цікавлюсь історією взагалі	0,2%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,6%
Інше	2,1%	2,1%	1,0%	1,5%	1,2%	1,9%
<i>Важко відповісти</i>	0,6%	0,7%	0,0%	0,0%	0,6%	0,4%
<i>Не хочу відповідати</i>	0,2%	0,0%	0,0%	0,2%	0,6%	0,2%

Аналізуючи ставлення респондентів до певних історичних постатей, фіксуємо, що найменш «суперечливою» історичною особистістю серед запропонованих виявився *Павло Тичина* (серед переліку особистостей у нього найвищий відсоток повністю позитивного ставлення – 51,1%, і найнижчий відсоток повністю негативного – 1,9%). З урахуванням поєднання варіантів відповіді «Повністю позитивно» та «Скоріше позитивно» до Павла Тичини так ставляться 73,5% респондентів.

Наступним за рівнем позитивності ставлення респондентів є *Степан Бандера* (47%), але тут уже спостерігаємо вищий рівень повністю негативного і скоріше негативного ставлення, який становить 9,7%. Такий показник є прогнозованим, оскільки люди, які навчались у школах і вишах у часи радянського союзу й одразу після його розпаду, вивчали Бандеру як винятково негативну постать і «національного зрадника». Якщо об'єднати відповіді, які характеризують позитивне і скоріше позитивне ставлення до Степана Бандери, отримаємо 69,1%.

На третьому місці за рівнем позитивного ставлення опинився *Микола Гоголь* (сукупно 61,6%).

Судячи з результатів, можемо констатувати, що ставлення респондентів до російських політичних чи владних постатей гірше, ніж до діячів культури. Рейтинг негативного ставлення має такий вигляд:

1. Катерина II – 42,1%.
2. Григорій Потьомкін – 34,8%.
3. Олександр Пушкін – 18,3%.
4. Михайло Булгаков – 15,2%.
5. Микола Гоголь – 6,9%.

Як бачимо, постаті, пов'язані з політичним і владним контекстом, які безпосередньо впливали на історію України та діяльність яких висвітлена в шкільній програмі історії з чітким негативним контекстом (знищення Гетьманщини, запровадження кріпацтва, розформування козацтва), викликають у респондентів більш негативне ставлення, а ті, що опосередковано обслуговували їхню діяльність, брали участь

у створенні та донесенні їхньої ідеології до суспільства, створювали образи «добра і зла», транслиували його в маси, залишаються під знаком питання.

Для підкріплення своїх висновків також зазначимо, що ця різниця в ставленні до особи в залежності від рівня її політичної ангажованості простежується у відповідях респондентів стосовно політики декомунізації. **71,5%** респондентів позитивно ставляться до перейменування вулиць, названих на честь **політичних і військових діячів російської імперії**, **71,6%** респондентів позитивно ставляться до перейменування вулиць, названих на честь **радянських або комуністичних діячів**, а вже до перейменування вулиць, названих на честь **діячів російської культури**, повністю схвальне ставлення продемонструвала менша кількість респондентів – **59%**.

Серед історичних постатей, зі ставленням до яких населення не може визначитись досі, домінуючу позицію займає **Олександр Пушкін**: **28,1%** респондентів відповіли, що їхнє ставлення до Олександра Пушкіна у чомусь позитивне, у чомусь негативне. Саме він є **найбільш суперечливою особистістю** в нашому списку. Також зазначимо, що саме постаті Пушкіна і Гоголя є **найбільш упізнаваними особами** в рейтингу, навіть за наявності в ньому українців. Тільки **0,9%** респондентів заявили, що не знають цих історичних діячів. Для порівняння: українського політичного і державного діяча Симона Петлюру не знають **5,9%** респондентів, Степана Бандеру – **1,1%**.

Охарактеризуйте, будь ласка, своє ставлення до таких історичних постатей.

		Повністю негативне	Скоріше негативне	У чомусь негативне, у чомусь позитивне	Скоріше позитивне	Повністю позитивне	Не знаю такого / такої	Важко відповісти	Не хочу відповідати
	Катерина II	42,1%	13,3%	20,5%	5,8%	4,6%	2,5%	10,6%	0,6%
	Григорій Потьомкін	34,8%	12,0%	17,1%	6,5%	4,5%	10,1%	14,5%	0,6%
	Симон Петлюра	7,9%	5,1%	20,5%	23,1%	22,5%	5,9%	14,6%	0,5%
	Степан Бандера	6,4%	3,3%	13,1%	22,1%	47,0%	1,1%	6,2%	0,8%
	Олександр Пушкін	18,3%	10,3%	28,1%	17,1%	19,6%	0,9%	5,0%	0,6%
	Михайло Булгаков	15,2%	9,6%	24,9%	17,2%	19,1%	3,8%	9,6%	0,5%
	Микола Гоголь	6,9%	4,9%	20,4%	25,3%	36,3%	0,9%	4,7%	0,7%
	Павло Тичина	1,9%	2,1%	14,0%	22,4%	51,1%	2,6%	5,0%	0,8%

Отже, ставлення респондентів до певних історичних постатей демонструє ознаки впливу на оцінки стереотипу «культура поза політикою».

У процесі аналізу результатів дослідження ми також з'ясували, які пам'ятні дати, пов'язані з історичними подіями, респонденти відзначають упродовж календарного року. Як виявилось, **найшанобливіше** опитані ставляться до **Дня Незалежності України**: зазначили, що святкують цей день, **47,4%** опитаних, і з одного боку, це досить передбачувано, але з іншого – таких респондентів менше половини. До того ж **36,4%** респондентів вважають факт здобуття Україною статусу незалежної держави **основним досягненням в історії країни**.

Друге місце займає **День Конституції (17,1%)**, хоча тільки **1,8%** респондентів вважають Конституцію вагомим досягненням української історії.

Третє місце посіло відзначення **Дня перемоги у Другій світовій війні** (сукупно **12,4%** з урахуванням варіанта «8 травня»). Показово, що *вшанування події, яка активно використовується в пропаганді країни-агресора, виявилось більш популярним, ніж відзначення Дня прапора (7,7%), Дня Соборності України (6,7%), Дня захисників і захисниць України (6,1%), Дня Збройних сил України (2,5%)*.

За результатами дослідження **62,1%** респондентів повністю підтримали встановлення **8 травня** Днем пам'яті та перемоги над нацизмом у Другій світовій війні 1939–1945 років. Найбільший відсоток сукупної підтримки перенесення цієї дати на 8 травня показали представники вікових груп **60+ (78,8%)** та **50–59 (79,8%)**, що свідчить про послаблення впливу радянських наративів на старші покоління, які були виховані в радянському союзі. Про доречність такого висновку говорить і те, що **70,2%** респондентів повністю підтримують засудження СРСР як комуністичного тоталітарного режиму, а **67,4%** – повністю підтримують політику декомунізації в контексті перейменування назв вулиць і населених пунктів.

Стосовно змістового наповнення святкування слід зазначити: **48,5%** респондентів вважають, що треба вшановувати всіх, хто боровся з нацизмом,

і всіх жертв війни; 33,2% думають, що не можна забувати про українців, які здобули перемогу в лавах червоної армії; 27,8% респондентів упевнені, що вшановувати події Другої світової війни потрібно «без пафосу та мілітаризації, у центрі уваги мають бути людські історії».

Як, на вашу думку, слід вшановувати пам'ять про Другу світову війну в Україні? (Можете обрати декілька варіантів відповіді)	
Треба вшановувати всіх, хто боровся з нацизмом, і всіх жертв війни	48,5%
Не можна забувати про українців, які здобули перемогу в лавах червоної армії	33,2%
Головне – без пафосу та мілітаризації, у центрі уваги мають бути людські історії	27,8%
Варто найбільше шанувати саме тих українців, які в роки Другої світової боролися за незалежну українську державу	25,0%
Основну увагу варто приділяти жертвам війни і завданям нею стражданням	18,6%
Повернути 9 Травня як День перемоги і ті відзначення, які були раніше	9,2%
Інше	1,4%
Мені байдуже	0,3%
<i>Важко відповісти</i>	2,6%
<i>Не хочу відповідати</i>	0,4%

Аналіз результатів дослідження дає змогу твердити, що у свідомості респондентів наявні ознаки *часткового руйнування колоніальних нарративів*. 42,3% опитаних вважають, що Україна була колонією російської імперії. Цих людей ми запитали, як має відбуватись *деколонізація*, та отримали такі відповіді (відсотки вказані від кількості тих, хто вважає, що Україна була колонією росії): внести відповідні зміни в шкільні й університетські програми (48,4%); усунути з

публічного простору назви, символи, пам'ятники, які є маркерами колоніальної політики щодо України (41,1%); проводити публічні заходи, дискусії, робити публікації, які допоможуть суспільству переосмислити історію (40,1%); реалізувати відповідний закон і запровадити врегульовані державою процедури (33,4%).

Як, на вашу думку, повинна відбуватися деколонізація?
(Можете обрати декілька варіантів відповіді)

* Серед респондентів, які вважають, що Україна була колонією російської імперії

Відповідні зміни в шкільних, університетських навчальних програмах	48,4%
Усунення з публічного простору назв, символів, пам'ятників, які є маркерами колоніальної політики щодо України	41,1%
Через публічні заходи, дискусії, публікації, які допоможуть суспільству переосмислити історію	40,1%
Через реалізацію відповідного закону та за допомогою врегульованих державою процедур	33,4%
Зарегульовані процедури не на часі. Спочатку науковці мають створити академічну базу, щоб суспільство розуміло, про що йдеться, і могло висловити власну думку	26,3%
Інше	5,9%
Не потрібно проводити ніякої деколонізації	1,5%
<i>Важко відповісти</i>	5,7%
<i>Не хочу відповідати</i>	1,3%

Аналізуючи знакові події та ставлення до них населення, фіксуємо таке: 37,7% респондентів назвали Голодомор основною трагедією в історії України. За рівнем трагічності у свідомості населення ця подія випереджає російсько-українську війну 2022 року (32,6%). Результати дослідження демонструють високий рівень готовності респондентів щорічно вшановувати цю подію: якщо

об'єднати відповіді «Так, завжди» та «Інколи» на запитання «Чи берете ви участь у щорічних вшануваннях пам'яті жертв Голодомору 1932–1933 років у четверту суботу листопада?», отримуємо **71,7%** ствердних відповідей. Сприйняття Голодомору проявляється в поведінкових патернах населення, пов'язаних із вибором форми вшанування цієї події: **59,7%** респондентів відмітили, що вони використовують запалювання свічки у вікні в День пам'яті жертв голодоморів, що помітно різниться від поширених радянських форм відзначення пам'ятних дат. У цьому випадку вшанування відбувається добровільно, можливо, медіа і нагадують про саму дату, але ніхто нікого не змушує, це внутрішній поклик віддати шану, дуже інтимний процес, який стосується кожного особисто і для якого не потрібні свідки та суспільне схвалення.

У процесі аналізу ставлення респондентів до певних історичних подій ми виявили, що серед них мають місце і більш сучасні знакові події. Однією з таких подій можемо назвати **Революцію гідності**. **52,6%** респондентів зазначили, що для них **Революція гідності** – це подія, яка кардинально змінила хід сучасної історії, **23,4%** вважають Революцію гідності суспільним протестом проти корупції, свавілля силовиків і сповзання в диктатуру. Разом із тим відмічаємо, що **12%** респондентів вважають Революцію гідності однією з найбільших перемог і досягнень в історії України. Ця подія у свідомості респондентів є більшим досягненням, аніж Друга світова війна (**10%**) та нинішня війна і майбутня перемога (**6,9%**).

Чим для вас є Революція гідності?
(Можете обрати декілька варіантів відповіді)

Подією, яка кардинально змінила хід сучасної історії України	52,6%
Суспільним протестом проти корупції, свавілля силовиків і сповзання в диктатуру	23,4%
Масовим повстанням проти Януковича	17,5%
Початком сучасної російсько-української війни	14,3%
Суспільним спротивом намірам відмовитися від курсу на євроінтеграцію та втягуванню країни в союз із росією	14,2%
Незаконним державним переворотом	5,5%
Проплаченою акцією опозиційних політиків	4,2%
Геополітичною грою під впливом країн ЄС і США	3,5%
Інше	2,0%
<i>Важко сказати</i>	8,2%
<i>Не хочу відповідати</i>	1,4%

Якщо аналізувати географічний маркер ставлення до подій Революції гідності, слід зазначити, що найбільша у відносному вимірі кількість респондентів, які вважають Революцію гідності значущою подією, яка змінила хід історії, зафіксована серед представників Івано-Франківської (75,5%), Тернопільської (72,6%) та Хмельницької (69,0%) областей. Найбільша частка респондентів, які вважають Революцію гідності суспільним протестом проти корупції, свавілля силовиків і сповзання в диктатуру, – серед жителів Закарпатської (35,7%), Полтавської (35%) та Вінницької (33,3%) областей. Найбільші в порівнянні з іншими регіонами України частки тих, хто вважає саме Революцію гідності початком сучасної російсько-української війни, – серед мешканців Вінницької (30,2%), Кіровоградської (29,2%) та Закарпатської (28,6%) областей.

Чим для вас є Революція гідності? (Можете обрати декілька варіантів відповіді)

<i>У розрізі області проживання респондентів</i>	Подією, яка кардинально змінила хід сучасної історії України	Суспільним протестом проти корупції, свавілля силовиків і сповзання в диктатуру	Масовим повстанням проти Януковича	Початком сучасної російсько-української війни	Суспільним спротивом намірам відмовитися від курсу на євроінтеграцію та втягуванню країни в союз із росією	Незаконним державним переворотом	Проплаченою акцією опозиційних політиків	Геополітичною грою під впливом країн ЄС і США	Інше	Важко сказати	Не хочу відповідати
Загалом	52,6%	23,4%	17,5%	14,3%	14,2%	5,5%	4,2%	3,5%	2,0%	8,2%	1,4%
Вінницька	58,7%	33,3%	19,0%	30,2%	19,0%	4,8%	6,3%	1,6%	1,6%	3,2%	1,6%
Волинська	60,5%	26,3%	23,7%	26,3%	39,5%	5,3%	7,9%	5,3%	5,3%	5,3%	0,0%
Дніпропетровська	47,7%	24,3%	16,4%	12,6%	10,3%	15,9%	4,7%	3,3%	0,5%	13,1%	2,3%
Донецька	43,4%	13,2%	13,2%	3,8%	7,5%	13,2%	5,7%	1,9%	11,3%	15,1%	1,9%
Житомирська	59,6%	26,6%	20,2%	13,8%	12,8%	0,0%	6,4%	1,1%	1,1%	8,5%	2,1%
Закарпатська	57,1%	35,7%	7,1%	28,6%	14,3%	21,4%	0,0%	0,0%	7,1%	0,0%	0,0%
Запорізька	45,5%	18,2%	16,4%	9,1%	16,4%	3,6%	7,3%	3,6%	3,6%	14,5%	0,0%
Івано-Франківська	75,5%	22,4%	8,2%	12,2%	16,3%	0,0%	4,1%	0,0%	0,0%	6,1%	0,0%
Київська	52,2%	25,7%	18,6%	12,4%	12,4%	0,9%	0,9%	1,8%	0,9%	7,1%	1,8%
Кіровоградська	50,0%	14,6%	18,8%	29,2%	18,8%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	10,4%	4,2%
Львівська	53,8%	20,5%	11,5%	12,8%	30,8%	5,1%	1,3%	2,6%	0,0%	3,8%	0,0%
м. Київ	53,8%	31,5%	24,6%	16,9%	17,7%	3,8%	6,2%	5,4%	0,8%	3,1%	0,8%
Миколаївська	54,8%	12,9%	4,8%	22,6%	1,6%	8,1%	3,2%	6,5%	0,0%	3,2%	1,6%
Одеська	50,8%	13,6%	12,7%	15,3%	7,6%	10,2%	5,1%	8,5%	0,8%	7,6%	3,4%
Полтавська	39,3%	35,0%	35,0%	14,5%	13,7%	1,7%	0,0%	2,6%	0,9%	5,1%	1,7%
Рівненська	59,6%	30,8%	11,5%	13,5%	21,2%	3,8%	3,8%	0,0%	0,0%	11,5%	0,0%
Сумська	54,5%	28,8%	19,7%	10,6%	18,2%	4,5%	1,5%	3,0%	7,6%	6,1%	0,0%
Тернопільська	72,6%	16,7%	14,3%	14,3%	3,6%	1,2%	0,0%	2,4%	1,2%	6,0%	0,0%
Харківська	48,0%	18,0%	16,7%	10,7%	14,7%	5,3%	11,3%	7,3%	6,7%	10,7%	0,7%
Херсонська	42,9%	17,1%	14,3%	2,9%	25,7%	5,7%	5,7%	2,9%	0,0%	11,4%	0,0%
Хмельницька	69,0%	23,9%	16,9%	11,3%	9,9%	1,4%	1,4%	1,4%	2,8%	5,6%	0,0%
Черкаська	39,7%	27,6%	20,7%	20,7%	15,5%	5,2%	1,7%	5,2%	0,0%	6,9%	5,2%
Чернігівська	47,7%	21,6%	16,2%	9,9%	11,7%	2,7%	4,5%	2,7%	1,8%	11,7%	0,9%

Стосовно участі респондентів у щорічному вшануванні пам'яті Героїв Небесної Сотні відповіді розділились на три групи: 35,3% респондентів завжди беруть у цьому участь, 32,8% – інколи, 27,9 – ніколи. Відповіді респондентів свідчать про те, що в якості найкращого символу вшанування Героїв Небесної Сотні вони чекають конкретних дій від держави: справжніх реформ у країні та подолання корупції (55,6%), винесення вироків у справах Майдану та ув'язнення винних (43,4%), усебічної підтримки родин Героїв Небесної Сотні (34,5%).

Що, на вашу думку, є або буде найкращим вшануванням пам'яті Героїв Небесної Сотні? (Можете обрати декілька варіантів відповіді)

Справжні реформи в країні та подолання корупції	55,6%
Нарешті винесення вироків у справах Майдану та ув'язнення винних	43,4%
Підтримка їхніх рідних	34,5%
Завершення будівництва меморіалу та музею в центрі Києва	22,3%
Іменні ініціативи, пов'язані з тим, чим займалися / що любили окремі герої, запроваджені Музеєм Революції Гідності	8,4%
Інше	2,1%
Важко сказати	4,4%
Не хочу відповідати	0,7%

Відмітимо низький рівень популярності відзначення Дня захисників та захисниць України (6,1%), хоча цей день є державним святом і вшановує тих людей, які зараз захищають нас і відстоюють незалежність нашої країни. Причини існування подібної тенденції ми бачимо такі:

1. *Відносна «новизна» цього свята* — перший раз його відзначали на державному рівні 14 жовтня 2015 року, тобто вже після початку АТО та анексії Криму, як один із проявів активної політики декомунізації. Для укорінення свята не на державному рівні, а у свідомості пересічних громадян потрібен більш тривалий час.
2. *Суперечливий дискурс стосовно ідеології цього свята і календарні зміни* — чи потрібно перетворювати це свято на «чоловіче», «свято шкарпеток та одеколонів», чи залишати за ним все ж таки воєнний контекст і шанувати тільки осіб, причетних до армії, і не просто представників чоловічої статі. Вірогідно, саме для того, щоб ототожнювати це свято із сучасністю та не підтримувати гендерні стереотипи, які суперечать європейським цінностям, 14 липня 2021 року президент Володимир Зеленський підписав наказ про перейменування його на **День захисників і захисниць України**.

Крім назви, у цьому році змінюється й дата відзначення цього Дня, оскільки з 1 вересня 2023 року УПЦ та УГКЦ перейшли на новий календар свят. Тепер свято Покрови припадає на 1 жовтня, і разом із ним **День захисників і захисниць України** переносять на 1 жовтня. 36,6% респондентів повністю підтримали цю ініціативу.

3. *Низький рівень присутності безпосередніх адресатів саме цього свята серед цивільних осіб*. Свято введене у 2015 році, АТО і анексія Криму розпочались у 2014 році. Основна кількість захисників і захисниць України перебувають на війні або, на жаль, уже на ній загинули. Є велика ймовірність, що після закінчення війни і повернення додому тих, хто захищав країну, рівень залученості до відзначення цієї події в суспільстві стане вищим.

3. Російсько-українська війна

Презентуючи результати аналізу цього блоку, зазначимо, що події російсько-української війни містять безліч соціокультурних протиріч. Деякі з них були зафіксовані й у відповідях респондентів нашого дослідження.

1. 42,1% респондентів зазначили, що саме повномасштабна війна є найбільшою трагедією в історії України, але водночас відмічаємо, що ті важливі події, які в ній уже сталися, дуже мала частина респондентів визнають як перемоги в контексті загальної історії країни. Наприклад, деокупацію (1%) визнають менш значимою для суспільства подією, ніж спорт (2,2%), безвізовий режим (1,3%), космос (1,3%), її значущість майже збігається з конструюванням літака «Мрія» (1,1%). Майбутня перемога, до речі, за кількістю відповідей дорівнює спорту (теж 2,2%).

Назвіть три найбільші в історії України ПЕРЕМОГИ / ДОСЯГНЕННЯ
(Відкрите питання)

	Кількість згадувань	%
Незалежність 1991 року	683	36,4%
Революція гідності	225	12,0%
Друга світова війна	188	10,0%
Сучасна війна	88	4,7%
Конституція	73	3,9%
Спорт	42	2,2%
Майбутня перемога	42	2,2%
Козаки	36	1,9%
Хмельницький	33	1,8%
УНР	29	1,5%
Вибір Зеленського	26	1,4%
Космос	25	1,3%
Помаранчева Революція	24	1,3%
Безвізовий режим	24	1,3%
Об'єднання	24	1,3%
Конотопська битва	20	1,1%
Битва під Жовтими Водами	20	1,1%
Літак «Мрія»	20	1,1%
Деокупація	19	1,0%
Хрещення Русі	19	1,0%
Інше	477	25,4%
Важко відповісти / Не відповіли	741	39,5%

2. Суперечливий дискурс щодо того, яку подію вважати датою початку російсько-української війни:

- 33,7% респондентів зазначили, що війна почалась 20 лютого 2014 року, коли в Криму з'явилися так звані зелені чоловічки;
- 25,0% респондентів вважають, що сучасна війна почалась під час Революції гідності 2013–2014 років;
- 14,7% відзначили, що війна почалась 24 серпня 1991 року, коли Україна проголосила Акт незалежності;
- 9,1% вважають, що війна почалась у квітні 2014 року, коли в Україні почалася антитерористична операція із залученням ЗСУ;
- 6% зазначили, що датою початку війни потрібно вважати 24 лютого 2022 року.

Коли, на вашу думку, почалася сучасна російсько-українська війна?
(Можете обрати декілька варіантів відповіді)

20 лютого 2014 року, коли в Криму з'явилися так звані зелені чоловічки	33,7%
Під час Революції гідності 2013–2014 років	25,0%
24 серпня 1991 року, коли Україна проголосила Акт незалежності	14,7%
У квітні 2014 року, коли в Україні почалася антитерористична операція із залученням ЗСУ	9,1%
24 лютого 2022 року	6,0%
Під час Помаранчевої Революції 2003–2004 років	4,4%
Інше	4,3%
<i>Важко відповісти</i>	2,7%
<i>Не хочу відповідати</i>	0,2%

3. Сучасна війна — це трагедія, але свято, яке вшановує головних героїв, що не дали цій трагедії набути більших масштабів і втрат, — День захисників і захисниць України — не встигло укорінитись у суспільстві, про що вже йшлося в цьому звіті вище.

4. Називаючи основні помилки в українській історії, респонденти на перших позиціях зазначають передумови війни: відмова від ядерної зброї (9,1%), вибір Януковича (9,0%), корупція (8,8%). Але привертає увагу те, що другу й третю помилки невелика частина респондентів потім згадала як трагедію: корупцію – 0,7% респондентів, вибір Януковича – 0,6%.

Назвіть три найбільші в історії України ТРАГЕДІЇ (Відкрите питання)

	Кількість згадувань	%
Голодомор	707	37,7%
Повномасштабна війна 2022 року	612	32,6%
Чорнобильська АЕС	532	28,4%
Війна	179	9,5%
Каховська ГЕС	149	7,9%
Друга світова війна	115	6,1%
Бабин Яр	43	2,3%
Революція гідності	35	1,9%
Буча	29	1,5%
Геноцид	28	1,5%
Війна з 14-го року	43	2,3%
Голодомор 1932–1933 років	21	1,1%
Окупація	21	1,1%
Небесна Сотня	21	1,1%
Радянський союз	17	0,9%
Ліквідація козацтва	16	0,9%
Іловайський котел	16	0,9%
Рівень життя	16	0,9%
Жертви	15	0,8%
Корупція	13	0,7%
Вибір Януковича президентом	12	0,6%
Інше	313	16,7%
Важко відповісти / Не відповіли	418	22,3%

Певні відповіді респондентів на питання цього блоку свідчать і про несуперечливі уявлення.

1. 80,3% визнають, що сучасна війна — це геноцид проти українського народу, 12,4% зазначили, що це воєнні злочини з ознаками геноциду.

Чи вважаєте ви дії росії в Україні після повномасштабного вторгнення геноцидом українців?

Це однозначно геноцид	80,3%
Це воєнні злочини, які мають ознаки геноциду	12,4%
Оцінку злочинам потрібно давати після завершення війни	4,2%
Не вважаю	0,8%
Інше	0,2%
<i>Важко відповісти</i>	1,8%
<i>Не хочу відповідати</i>	0,3%

2. У більшості відповідей респондентів спостерігаємо **діяльнісний підхід** щодо способів і форм увіковічення подій сучасної війни. Це перш за все засудження злочинців і встановлення справедливості щодо жертв (46,1%), створення Національного музею російсько-української війни (22,1%), створення Національної Книги пам'яті загиблих у війні (22,1%).

3. 86,% респондентів готові долучатись до діяльності зі збереження національної пам'яті про війну 2022, а саме: до створення локальних музеїв, які присвячені подіям і постатям цієї війни (48,3%), створення Національного музею російсько-української війни (27,8%), заснування Національного військового меморіального кладовища (12,9%).

Загальні висновки

«Історія на часі» – істотний відсоток респондентів (63,7%) констатували високий рівень зацікавленості власною історією (обрали три найвищі позначки в шкалі зацікавленості). Інтерес до історії країни збільшився через війну (66% відзначили, що їхній рівень зацікавленості збільшився або частково збільшився). Поруч із цим загальні знання респондентів з історії України мають ситуативний, поверховий, неструктурований характер. Зокрема, 50,2% респондентів не змогли назвати події, які вважають помилками або поразками в історії, 39,5% не змогли назвати події, які вони вважають переможними для історії України, 23,1% респондентів не змогли відповісти на запитання стосовно пам'ятних дат в історії та власного способу вшанування цих дат, а 8,2% не змогли обрати асоціацію до події «Революція гідності» із запропонованих інтерв'юером варіантів.

Розглянувши *особливості ставлення населення до історичних подій і постатей*, можемо зазначити, що спостерігається відхід від радянських наративів і фіксуються риси становлення національної свідомості. У процесі аналізу відповідей опитаних щодо історичних постатей позитивне ставлення в більшості випадків було зафіксоване саме до українських діячів. Разом із тим зазначимо, що помітна чітка різниця у ставленні до російських історичних осіб у залежності від сфери їхньої діяльності: більш позитивним виявилось ставлення респондентів до російських культурних діячів, аніж до владних персон (до прикладу, рівень позитивного ставлення до Катерини II становив 4,6%, а до О. Пушкіна та до М. Булгакова – відповідно 19,6% та 19,1%).

Подібна тенденція простежувалась і у відповідях респондентів щодо ставлення до політики декомунізації в аспекті перейменування вулиць. У випадку пропозиції прибрати з назв вулиць прізвища комуністичних і радянських діячів та політичних і військових діячів російської імперії відсоток повного схвалення сягав 71,6% та 71,0% відповідно, але коли мова йшла про зміни назв із прізвищами культурних діячів, відсоток схвалення становив лише 59%. Хоча, якщо розібратись, то прізвища і тих, і інших є культурною спадщиною країни-агресора.

Ця тенденція свідчить про факт існування в українському суспільстві стереотипу «культура поза політикою». Найбільшими трансляторами цього стереотипу під час дослідження виявились представники старших вікових груп – 50–59 років та 60+, хоча і вони в цілому схвально ставляться до політики декомунізації.

Розглядаючи подієвий ракурс, ми помітили, що більше смислове навантаження мають події державно-політичного рівня, аніж культурно-релігійного характеру: перші за значущістю – День Незалежності (47,7%), День прапора (17,1%), День Конституції (7,7%). А от День вишиванки обрали 4,0%, Покрову – 1,3%. Зазначимо, що все ж таки нові свята, навіть державного рівня, суспільство сприймає ще не досить активно й охоче.